

JOANNA SUCHOŻEBRSKA
Lublin

LEKSYKA PIERWSZYCH URZĘDOWYCH PISM W GALICJI

Teksty urzędowe nie wzbudzały dotychczas szczególnego zainteresowania badaczy. Istnieją wprawdzie opracowania różnorodnych dokumentów (przeważnie miejskich), ale materiał (najczęściej rękopiśmienny) traktuje się w nich jako źródło do badania dialektologii historycznej – stąd szczególnie wiele miejsca poświęca się w nich badaniu fonetyki i fleksji. Liczną grupę stanowią wśród nich prace dotyczące Śląska¹, ale zajmowano się także materiałem z innych regionów².

---

¹ Przykładowo można wymienić: J. K o p e ć. *Księga wójtowska Opola (1698-1721). Przyczynki do historycznej dialektologii śląskiej*. Wrocław 1959 s. 185-203. Rozprawy Komisji Językowej WTN I; A. K o w a l s k a. *Dialektyzmy w siedemnastowiecznych rękopisach bytomskich*. „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach”. Prace Katedry Języka Polskiego II 1962 s. 5-51; t a ż. *Dzieje języka polskiego na Górnym Śląsku w okresie habsburskim: 1526–1742*. Wrocław 1986; t a ż. *Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Tarnowskich Gór*. Wrocław 1970; t a ż. *Najstarsze księgi miejskie Bytomia i Tarnowskich Gór*. „Zaranie Śląskie” 25:1962 s. 552-560; t a ż. *Uwagi o języku „Księgi wójtowskiej” Będzina z lat 1572-1615*. „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach”. Prace Językoznawcze 3 nr 31 1966; t a ż. *Właściwości gwarowe w dziewiętnastowiecznych księgach cechowych z Sośnicowic*. Tamże s. 49-66; M. T. M i c h a l e w s k a. *Język polskich protokołów woźnickich XVII w.* „Zeszyty Naukowe UJ”. Prace Językoznawcze 51 1977 s. 6-35.

² Np. M. B a r g i e ł. *Cechy dialektologiczne polskich zabytków rękopiśmiennych pierwszej połowy XVI wieku*. Wrocław 1969. Prace Językoznawcze PAN nr 55; M. K a m i ń s k a. *O języku księgi cechowej miasta Łasku (1640-1836)*. Łódź 1965 s. 34-49. Rozprawy Komisji Językowej ŁTN XI; J. K w i e k – O s i o w s k a. *Ortografia i fonetyka nowosądeckiej księgi cechu szewskiego, rymarskiego i siodlarskiego z XVII wieku*. „Poradnik Językowy” 1985 z. 7 s. 432-439; A. P a z - d u r. *Cechy dialektyczne w księdze miejskiej Opatówka z końca XVII wieku*. Łódź 1958 s. 47-55. Rozprawy Komisji Językowej ŁTN VI; E. P i o t r o w i c z. *Uwagi o języku Księgi Cechu Kupców miasta Piotrkowa Trybunalskiego (1670-1731)*. Łódź 1972 s. 159-173. Rozprawy Komisji Językowej ŁTN XVII; *Najstarsze staropolskie tłumaczenie „Ortyli magdeburskich” według rękopisu nr 50 Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. Oprac. J. Reczek, W. Twardzik. Cz. 1. Wrocław 1972; J. S i e r o c i u k. *Regionalizmy tekstów prawnych XVII wieku*. W: *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*. Wrocław 1984. Prace Językoznawcze PAN nr 105; A. T o m a s z e w s k i. *O zbieraniu materiału gwarowego z ksiąg ławniczych*. „Biuletyn PTJ” 7:1938 s. 76-84; H. W i ś n i e w s k a. *Zeznania sądowe jako źródło informacji o kulturze językowej pisarzy lubelskich XVII wieku*. W: *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*. Wrocław 1984 s. 161-170. Prace Językoznawcze PAN nr 105; t a ż. *Polszczyzna przemyska wieków XVII-*

Stosunkowo największej ilości opracowań doczekała się terminologia prawnicza. Jej początki i rozwój w XVI w. omawia S. Estreicher³ i na jego pracy opiera swoje zestawienie słownictwa prawniczego w *Historii języka polskiego* Z. Klemensiewicz⁴. Wyniki badań nad śląską terminologią prawną prezentują prace A. Kowalskiej⁵, M. T. Michalewskiej⁶ i U. Burzywody⁷; wybór specjalistycznego słownictwa urzędowego w księgach lubelskich przedstawia H. Wiśniewska⁸. Latynizmy prawnicze były przedmiotem badań D. Moszyńskiej⁹ i M. Karwatowskiej¹⁰, a słownictwo urzędowe występujące poza tekstami dokumentów wyodrębniła w studium nad leksyką Wojciecha Stanisława Chrościckiego K. Siekierska¹¹.

Prace te mają jednak charakter przyczynkowy – brak do tej pory całościowego opracowania słownictwa specjalnego z tej dziedziny, brak słowników dawnej terminologii prawniczej. Jak podkreśla Karwatowska „[...] jest to temat czekający ciągle na historyków języka”¹², a z artykułu I. Matuszewskiego wynika, że brak tego typu opracowania odczuwają także prawnicy – po krytycznym omówieniu wielu prób stworzenia historycznego słownika terminologii prawnej Matuszewski stwierdza: „W sumie zatem nie doprowadzono do stworzenia dzieła w rodzaju *Deutsches Rechtswörterbuch*, tak że historyk prawa zmuszony jest uciekać się do ogólnych słowników językowych starszych oraz tych, które niedawno zaczęły się

-XVIII. Wrocław 1975; t a ż. *Samogłoski nosowe w XVII-wiecznych przemyskich księgach cechowych*. „Język Polski” 55:1975 s. 16-21.

³ *Kultura prawnicza w Polsce XVI wieku. Osobne odbicie z księgi „Kultura staropolska”*. Kraków 1931 s. 73-75.

⁴ *Historia języka polskiego*. T. 2. Warszawa 1974 s. 319.

⁵ *Terminologia prawnicza w XVII – wiecznych księgach sądowych Tarnowskich Gór*. „Zaranie Śląskie” 27:1964 s. 92-100; t a ż. *Dzieje* s. 120-141 (zestawienie słownictwa administracyjno-prawniczego).

⁶ *Terminologia administracyjno-prawna w XVII-wiecznych księgach: cechowej i miejskiej miasta Woźnik*. „Kwartalnik Opolski” 16:1970 nr 3 s. 68-83.

⁷ *Morfologia i słownictwo urzędowych tekstów górnośląskich z okresu pruskiego*. W: U. B u r z y w o d a, A. K o w a l s k a, O. W o l i ń s k a. *Studia z dziejów języka polskiego na Górnym Śląsku w okresie pruskim*. Katowice 1983 s. 69-73.

⁸ *Polszczyzna potoczna* s. 128; t a ż. *Stylistyczne i socjalne odmiany polszczyzny lublinian XVII wieku*. Lublin 1977 s. 45-49.

⁹ *Rzeczowniki pochodzenia łacińskiego w „Statutach” Stanisława Sarnickiego*. „Zeszyty Naukowe UMK w Toruniu”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, zeszyt 38, Filologia polska 8:1970 s. 55-68.

¹⁰ *Zapomniane latynizmy w lubelskim słownictwie prawniczym XVI – XVIIw*. „Poradnik Językowy” 1989 z. 1 s. 55-60.

¹¹ *Język Wojciecha Stanisława Chrościckiego. Studium mazowieckiej polszczyzna z przelomu XVII i XVIII w*. Wrocław 1974 s. 285-297.

¹² Jw. s. 55.

ukazywać”¹³. Wobec braku historycznych słowników terminologii prawnej pewną pomocą mogą być słowniki synchroniczne – najstarsze jednak pochodzą z 2. połowy XIX stulecia¹⁴.

Istnieją prace prawników, bądź dotyczące języka urzędowego jako całości¹⁵, bądź też – o wiele częściej – przedstawiające propozycje i uściślenia terminologiczne¹⁶. Najwcześniejsze publikacje tego rodzaju wiążą się z sytuacją języka polskiego w administracyjnym obiegu państw zaborczych, gdzie język polski ograniczał się do tłumaczeń obcego pierwowzoru¹⁷. Prowadziło to niekiedy do zmiany znaczeń poszczególnych terminów używanych w okresie przedrozbiorowym¹⁸, a także do licznych sporów poprawnościowych, prowadzonych nie tylko przez lingwistów.

Nie zbadano dotychczas również problemu szerszego: wpływu języka niemieckiego na język polski w czasie zaborów. Niewiele miejsca – z racji charakteru opracowania – poświęca temu zagadnieniu Klemensiewicz¹⁹, nieco szerzej omawia je S. Urbańczyk²⁰. Publikacje H. Karaś i B. Nowowiejskiego – jak zaznaczają sami autorzy – mają charakter zdecydowanie szczegółowy i mogą być traktowane jedynie jako przyczynek do zagadnienia polsko-niemieckich stosunków językowych w XIX w. w ogóle²¹.

---

¹³ *Rękopisy w rozumieniu Kodeksu zobowiązań i rękopisy w dawnej polszczyźnie*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 16:1963 z. 1 s. 203.

¹⁴ W. M a j e r. *Niemiecko-polski słownik wyrazów prawa i administracji*. Kraków 1862; S. M a d e j s k i. *Niemiecko-polski słownik prawny cywilny*. Kraków 1870; J. M o s e r, J. W y r o b i s z. *Terminologia prawno-polityczna w języku niemieckim i polskim wypracowana do podręcznego użytku*. Kraków 1961.

¹⁵ B. W r ó b l e w s k i. *Język prawny i prawniczy*. Kraków 1948; T. G i l z b e r t – S t u d n i c k i. *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*. „Zeszyty Naukowe UJ”. Prace z nauk politycznych z. 28 1986.

¹⁶ Np. J. L i b e r m a n. *O poprawny język aktów prawnych*. „Poradnik Językowy” 1955 s. 32-34; Z. L i s o w s k i. *Kilka uwag o języku polskich ustaw cywilnych*. „Przegląd Notarialny” 2:1948 s. 192-206.

¹⁷ J. S i t o w s k i. *W sprawie ujednostajnienia terminologii polskiej*. „Przegląd Prawa i Administracji” 22:1897 s. 647-657.

¹⁸ Kilka takich przypadków omawia J. Matuszewski w swoich artykułach: *Geneza współczesnej terminologii prawnej*. „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1961 (1963) s. 289-290; *Rękopisy w rozumieniu Kodeksu Zobowiązań i rękopisy w dawnej polszczyźnie*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 15:1963 z. 1 s. 203-222; *Ewikcja i rękopisy*. Tamże z. 2 s. 123-158; *Rodzic i rodziczka*. Tamże 16:1964 z. 1 s. 321-328.

¹⁹ Jw. s. 645-648.

²⁰ *Wiek 19. w kontaktach językowych polsko-niemieckich*. W: *Deutsch-polnische Sprachkontakte*. Köln-Wien 1987 s. 245-255.

²¹ H. K a r a ś. *Germanizmy leksykalne w „Kronikach Lwowskich” Jana Lama*. „Poradnik Językowy” 1989 s. 9-10, 639-648; B. N o w o w i e j s k i. „Osobliwe” *zapóżyczenia ze źródła*

Poniższy artykuł jest częścią pracy magisterskiej *Początki polskiego stylu urzędowego w Galicji*, napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Zenona Leszczyńskiego w Katedrze Języka Polskiego KUL w roku 1993.

OGÓLNE INFORMACJE NA TEMAT TZW. ZBIORU PILLERA

Edicta et mandata universalis Regnis Galicie et Lodomerie (Rozkazy y ustawy powszechne Krolestwom Galicyi y Lodomeryi) to jeden z wielu prowincjonalnych zbiorów prawa, wydawanych w krajach korony austriackiej (oprócz nich były też urzędowe zbiory prawa o zasięgu ogólnym)²². Takie wydawnictwo było szczególnie potrzebne w świeżo inkorporowanej do Austrii Galicji, gdzie nowy aparat administracyjny opierał się w swej działalności na prawie stanowionym i musiał zapewnić sobie dokładną rejestrację tych norm. Lwowskie gubernium postarało się więc o drukarnię, na czele której stanął Antoni Piller, założyciel całej dynastii drukarzy Pillerów, tytułujących się „Gubernialnymi Typografami i Księgarzami” (K. k. Gubernial Buchdrucker und Buchhändler). Powierzony mu został obowiązek wykonywania wszystkich zamówień rządowych. Piller drukował co ważniejsze normy w postaci odrębnych, ulotnych druków, a ponadto dokonywał drugiego nakładu tych aktów, numerując je kolejno i oprawiając jako roczniki. W ten sposób powstał lwowski półurzędowy zbiór norm prawnych, od nazwiska drukarza zwany potocznie *zbiorem Pillera* lub *Pillerianami*. Poszczególne tomy zbioru ukazywały się w latach 1772-1818.

Pilleriana nie zawierają całości materiału normatywnego, ale tylko to, co gubernium przeznaczało do publikacji. Są zbiorem dwujęzycznym (stąd ich przydatność dla badań polonistycznych): każdy akt prawny drukowano najpierw po niemiecku lub po łacinie²³, a następnie w przekładzie polskim²⁴. Przekłady miały tylko charakter informacyjny – tekstem autentycznym był zawsze tekst pierwowzoru niemieckiego bądź łacińskiego.

---

niemieckiego w polszczyźnie ogólnej I poł. XIX w. (na materiale czasopism). „Poradnik Językowy” 1990 z. 7 s. 530-540.

²² Informacje na temat zbioru Pillera zaczerpnęłam z prac S. Grodzkiego *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji*. (Wrocław 1977) i *Źródła prawa w Galicji w latach 1772-1848*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 15:1964 z. 2 s. 175-187.

²³ W pierwszych dwu latach pierwowzory są tylko łacińskie, w 1774 r. spotkać można kilka niemieckich, ale łacina ciągle dominuje; od 1775 r. widoczna jest zdecydowana przewaga tekstów niemieckich – łacina występuje z rzadka bądź wcale.

²⁴ Sporadycznie zdarzają się akty prawne nie przetłumaczone lub tylko tłumaczenia na język polski.

Pilleriana wykorzystywane dla potrzeb niniejszej pracy znajdują się w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL w zbiorze starodruków, oznaczone sygnaturą P XVIII 1743 jako *Rozkazy y ustawy powszechne Krolestwom Galicyi y Lodomeryi*. Biblioteka posiada także druki ulotne wydawane przez Pillera – każdy z nich oznaczony jako jednostka bibliograficzna, z osobną sygnaturą (w katalogu starodruków pod wspólnym hasłem *Galicja*).

SŁOWNICTWO

Słownictwo przedstawione poniżej wyekscerpowano z lat 1772-1774, a także z roku 1778. Częściowo uwzględniono również materiał z pozostałych roczników do 1780 r.

Szczególną uwagę zwrócono na dwa zagadnienia: słownictwo urzędowo-prawne (zarówno wyrazy obcego pochodzenia, jak i rodzime) oraz na zapożyczenia – przyjmując, że analiza wyrazów obcych pozwoli stwierdzić, na ile silny był wpływ języka niemieckiego na leksykę tekstów polskich: czy pierwsze lata zaborów stały się okazją do wprowadzenia nowych germanizmów. Zgromadzony materiał porównano ze słownikiem Lindego. Jeżeli wyraz nie jest w nim notowany, zaznaczono to przy haśle skrótem „L.n.n.”.

Hasła podano według dzisiejszej ortografii²⁵, w cytatach natomiast zachowano pisownię i interpunkcję oryginału, nie stosując jedynie starego], które w drukach występuje w nagłosie, w środku wyrazu oraz w dwuznakach. W nawiasach podano lokalizację: rok wydania normy prawnej i numer strony (po przecinku).

1. RODZIME SŁOWNICTWO Z DZIEDZINY PRAWNO-URZĘDOWEJ

część zob. *kux*;

dowodzenie 'wykazywanie prawdziwości przez przedstawianie dowodów' (L.n.n.; jest *dowodzić*) *Ile razy dowodzenie przez świadkow zachodzi, ...* (1774,83);

dowód 'potwierdzenie prawdziwości' ... *nowych ... Dowodow, y nowych Dokumentow ... przywodzić nie wolno.* (1774,82);

dzierżawca 'użytkownik nie będący właścicielem' ... *wszystkim ... Possesorom, Komissarzom, Ekonomom, Dzierżawcom, y pod iakimkolwiek innym tytułem Dobra trzymającym usilnie zalecamy, ...* (1773,43);

²⁵ Oznacza to np., że nie zaznaczono powszechnego w tym okresie podwajania spółgłosek w wyrazach pochodzenia łacińskiego (chyba że jest to uzasadnione budową wyrazu, np. interrogatorium), formant *-cya* zastąpiono nowszą postacią *-cja*, w miejsce znaku *x* zastosowano *ks* lub *gz*.

- kara* 'środek represyjny względem osób, które popełniły przestępstwo' ... *kara ferowana być ma*; ... (1774,71);
- nadgroda* 'wyróżnienie za zasługi' *Cechowemu Inspektorowi za jego trudy y zasiadywania mierna nadgroda naznaczona bydź powinna*. (1778,136);
- nakład* 'podatek' ... *nakładow tych podział według dawnych Taryf ... uczyniony iest*, ... (1772,25);
- następca* 'obejmujący po kimś stanowisko, dziedziczący' ... *Jey Następcom y Potomkom* ... (1773,32);
- obwiniony* 'oskarżony' *W czwartym Pismie czyli Duplice Obwinionemu przyczyny swego wyvodu ... utrzymywać wolno*, ... (1774,83);
- odpis* 'jedna z części procesu sądowego, odpowiedź na zarzuty powoda, przeciwstawianie się oskarżeniu' (L.n.n. w takim znaczeniu) *Powtorne przełożenie iest Odpis czyli Wywod obwinionego, w którym strona oskarżona wywo- dy, czyli przyczyny swoje stawia naprzeciwko gruntownościom Powoda*; ... (1774,82);
- odwod* zob. *odpis* *Ile razy dowodzenie przez świadkow zachodzi, na ten czas Po- wod zaraz w opisie sprawy, obwiniony zaś w odwodzie oney Imiona świad- kow z Interrogatoryami*; ... (1774,83);
- opis* 'jedna z części procesu sądowego, oskarżenie' *Pierwsze przełożenie iest Libellus czyli Opis Sprawy, w którym Powod ... Rzecz ... przedkłada, cały grunt swego żądania wykłada, y Dokumenta, ... przyłącza*, ... (1774,82);
- osądzić* 'rozpatrzeć sprawę i wydać wyrok' ... *chybaby winowayca ... przeciw jasnemu brzmieniu praw kryminalnych osądzony był*; ... (1774,86);
- pełnomocniciel* 'pełnomocnik' (L.n.n.; jest *pełnomocnik*) ... *po zawarciu od Oboygą Stron Pełnomocnicielow podpisanego traktatu* ... (1773,21);
- pełnomocność* 'pełnomocnictwo' (L.n.n.; jest *pełnomocstwo, pełnomocnictwo, pełnomoc*) *Pospolici ci Deputaci cały Stan Szlachty wyrażający pełnomoc- nościami* ... (1773,81);
- podatek* 'świadczenie pieniężne na rzecz państwa' ... *podatki ... wszyscy odwozić mają*. (1772,25);
- podcenność* 'licytacja' (L.n.n.) ... *aby dla zkupienia Aptek ... biegli Aptekarze ... podcenności przytomni ... byli*. (1774,75);
- pod karą* *Rozkazujemy wszystkim Kancelariom Ziemskim y Grodzkim, aby Uni- wersał ten ... starali się po Parafiach swojej Ziemi, y Powiatu rozestąć, pod karą*. (1772,34);
- pogłowne* 'podatek od osób' ... *liczba ich ... przez nieszczęśliwość czasów znacz- nie zmniejszona jest, tak dalece że ... pogłownego ostatnią lustracyą im ... nakazanego wypłacać ... nie mogą*, (1772,18);

- powiat* 'jednostka podziału terytorialnego państwa' ... z całego zaś Cyrkułu więcej w sobie zawierającego Powiatow, ... (1773,23);
- powod* 'oskarżyciel, wnoszący sprawę do sądu, aktor' *Powtorne przełożenie iest Odpis ... w którym strona oskarżona wywody ... stawia naprzeciwko gruntownościom Powoda; ...* (1774,82);
- pozwany* 'oskarżony przez powoda' (L.n.n.; jest *pozwać* i *pozwaniec*) ... *pozwany przy odpisie, a ... Powod przy Replie ... Responsorya podać mają naszemu Trybunałowi.* (1774,83);
- przełożenie* 'etap w procesie sądowym' (L.n.n.) *Każda sprawa przed Trybunałem Naszym czyli Sądem nie słownie, ale na Piśmie rozprawiana ma być; a cały Proces składa się z czterech Pism, czyli Przełożeń.* (1774,82);
- przestępca* 'osoba, która popełniła przestępstwo' ... *Przestępca ... do ziszczenia pomienioney Winy nieochybnie przynaglony będzie, czego Fiskowy Urząd pilny będzie mieć dozor.* (1774,65);
- przysądzić* 'przyznać wyrokiem sądowym' ... *aby Trybunał Nasz ... sprawę wydatkow ... rozsądzić mógł; to iest one albo stronie sprawę zyskującej przysądżając, lub ... wzajemnie kompensując.* (1774,85);
- przysięga* 'uroczyste zapewnienie' ... *aby Przysięgi Obowiązki Szlachta przez zesłanych z każdego Cyrkułu Roskażycielow wykonała.* (1773,23);
- roskażyciel* 'przedstawiciel, wysłannik' (L.n.n.) ... *aby Przysięgi Obowiązki Szlachta przez zesłanych z każdego Cyrkułu Roskażycielow wykonała.* (1773,23);
- rozkaz* 'ustawa, rozporządzenie' *Jeśliby kto Roskazowi temu Naszemu opierać się ważył, z tym My postąpimy sobie jako z nieposłusznym, y Publicznemu Dobru przeciwnym.* (1773,44);
- sąd* 'organ wymiaru sprawiedliwości' *Każda sprawa przed Trybunałem Naszym czyli Sądem ... rozprawiana ma być; ...* (1774,82);
- schadzka* 'zebranie cechowe'; por. *gremium* *Przy każdej schadzce wszystko cokolwiek w Cechowych intrygach ... przytrafiło się, ... powinno ... być zapisano ...* (1778,135);
- sędzia* 'osoba rozstrzygająca spory w sądzie' *Którekolwiek pisma Patronowie w sprawach Pacyentow swoich Sędziemu podawać będą, ...* (1774,81);
- skarga* 'oskarżenie' *Na Opisie tym czyli Skardze Powoda ... Prezydujący czas podania tego zapisze; ...* (1774,82);
- sprawa* 'proces sądowy' *Każda sprawa przed Trybunałem Naszym czyli Sądem nie słownie, ale na Piśmie rozprawiana ma być; ...* (1774,82);
- strona* 'osoba biorąca udział w procesie sądowym jako pozwany lub powód' ... *aby Trybunał Nasz ... sprawę wydatkow ... rozsądzić mógł; to iest one albo*

- stronie sprawę zyskującej przysądzać, lub ... wzajemnie kompensując.* (1774,85);
- środkowanie* 'mediacja, pośredniczenie w sporze' (L.n.n.; jest *środkować*) ...
obiecując środkowaniem swym starać się ... (1773,35);
- świadcstwo* 'poświadczenie, zwłaszcza na piśmie' ... *pozwala się bez Paszportu, atestacyi, świadectwa lub innego szczególnego zezwolenia ...* (1778,71);
- świadek* 'osoba potwierdzająca coś w sądzie' *Ile razy dowodzenie przez świadków zachodzi, ... Powód w opisie sprawi ... Imiona świadków z Interrogatoryami; ...* (1774,83);
- umocowanie* 'pełnomocnictwo' (L.n.n.; jest *umocować*) *Którękolwiek pisma Patronowie w sprawach Pacyentow swoich Sędziemu podawać będą, te zawsze własną ręką podpisać, y zaraz na początku Procesu należyte umocowanie od Pacyentow sobie dane pokazać maią.* (1774,81);
- umowa* 'porozumienie' ... *gdy już do zbioru sądowego Akt prawnych y Dokumentow przyjdzie, obowiązany będzie Patron pokazać umowę z Pacyentem względem Honorarii uczynioną, ...* (1774,81);
- urzędnik* 'pracownik, piastujący urząd' ... *łaskawieśmy zezwolili, aby pomieniony Impresariusz, iako y Jego postanowieni Loteryi Officyaliści, Kolektanci, y Subalterni, ...wszystkich tych prerogatyw y wolności, któremi się inni C. K. prewentowi Urzędnicy zaszczycaią byli uczestnikami, ...* (1774,100);
- ustawa* 'akt prawny o charakterze ogólnym, uchwalony przez najwyższy organ władzy państwowej' ... *ieżeli postrzeżemy, że Possessor który albo Ekonom jego Ustawie tey Naszey zadość nie uczynił, ...* (1773,51);
- winowajca* 'oskarżony' ... *chybaby winowayca ... przeciw jasnemu brzmieniu praw kryminalnych osądzony był; y Rekurs w trzech dniach od ogłoszonego Dekretu założył.* (1774,86);
- wybadywanie* 'śledztwo' (L.n.n.; jest *wybad* i *wybadać*) ... *które przez wybadywanie w krotce nastąpić maiące, łatwo postrzeżone będzie, ...* (1772,6);
- wyrok* 1. 'rozstrzygające postanowienie sądu' ... *według okoliczności Wyrok by też kontumacyonalny wskazać należy.* (1774,84); 2. 'rozporządzenie, zarządzenie, edykt' ... *niniejszym wyrokiem ... kupcom ... wiadomo czynimy, ...* (1773,65);
- występca* 'przestępca' ... *przeciwko Występcom, bądź Possesyonatom bądź niepossesyonatom przy Pręgierzu wyobrażeniem exekwowana będzie.* (1774,69);
- wywod* zob. *odpis W czwartym Pismie czyli Duplice Obwinionemu przyczyny swego wyvodu ... utrzymywać wolno, ...* (1774,83);
- zadość czynić* 'wypełniać' ... *ieżeli postrzeżemy, że Possessor który albo Ekonom jego Ustawie tey Naszey zadość nie uczynił, ...* (1773,51);

- zarzut* 'oskarżenie' *Toż się zachowuje z Trzecim Przełożeniem czyli Repliką Powoda, w którym Pismie on Zarzuty Wywodu zbija, nowych iednak Dowodow, y nowych Dokumentow ... przywoźzić nie wolno.* (1774,82);
- zeznanie* 'oświadczenie w sądzie' ... *czas, któryby był dostarczającym, iżby w nim ... zeznania onych miane być mogły.* (1774,83);
- zezwołenie* 'pisemna zgoda' ... *pozwala się bez Paszportu, atestacyi, świadectwa lub innego szczególnego zezwołenia ...* (1778,71);
- ziemia* 'jednostka administracyjna mniejsza od województwa' *Rozkazujemy wszystkim Kancelariom ... aby Uniwersał ten ... starali się po Parafiach swojej Ziemi, y Powiatu rozstać, pod karą.* (1772,34);
- zwierzchność* 'zwierzchnicy, przełożeni' *Ponieważ zaś Woiewodow ... Urząd już zniesiony iest, a żydzi do ich Zwierzchności zawsze należeli, ...* (1772,9)

Rodzime słownictwo z dziedziny prawno-urzędowej reprezentowane w zbiorze Pillera w dużej części funkcjonuje do dziś (np. dowód, dzierżawca, kara, podatek, powód, pozwany, strona, sąd, sędzia, sprawa, świadek, wyrok, zeznanie i in.). Część wyrazów wyszła z użycia (np. pogłowne), niekiedy na skutek wyparcia przez synonimy (np. pełnomocniciel, rozkażyciel, wybadywanie, śródzkowanie).

2. LATYNIZMY

- advokat* 'przedstawiciel jednej ze stron w sądzie' ... *sprawy sporne w sądach popolicie nie od samych Stron Prawujących się ale przez Advokatów, Prokuratorów czyli Patronów bywają wprowadzone; ...* (1774,81);
- agitować* 'toczyć się (o sprawie sądowej)' ... *spory w Konessie spraw Monarchycznych prawnie agitowane y rozsądzone będą; ...* (1775,28);
- akcesoria* 'dodatkowe, mało istotne okoliczności' ... *od ... próżnego Akcesoryow wnoszenia, ... wstrzymać się ... zechcą.* (1774,81);
- akt* 'dokument urzędowy, prawny' ... *Akt osobny, zawierający ... rzeczony Konstytucje ułożony, y ... podpisany będzie, ...* (1773,34);
- akta* 'zapisy urzędowe, księgi zawierające dokumenty' ... *gdy już do zbioru sądowego Akt prawnych y Dokumentow przyjdzie, ...* (1774,81);
- aktor* 'powód, oskarżyciel' ... *ieżeli zagraniczni ... prawne mają spory, y Ciż są Aktorami, ...* (1775,30);
- ambo* 'zestawienie dwu liczb, zwł. w grze liczbowej' (L.n.n.) *Kto swoy Los na dwa Numery (czyli tak mianowane Ambo) stawić chce, ...* (1777,102);

- annotacja* 'dodatkowe objaśnienie, adnotacja' ... *ta Annotacya tylko dożywocie zbiegłego przestępcy rozciągać się będzie* ... (1774,69);
- apelacja* 'odwołanie się od wyroku sądu niższej instancji do sądu wyższej instancji' ... *wiele się takowych spraw przytrafia ... które albo zgodzone być nie mogą, albo że względem nich ... apelacye zaszyły* ... (1772,33);
- arenda* 'najem, dzierżawa (zwł. karczmy lub szynku)' ... *które dla Dobra naszych Galicyjskich poddanych oddalenie żydów od Arend szynkowych uczyniły*, ... (1775,15);
- arendarz* 'dzierżawca, zwł. karczmy lub szynku' ... *Arendarzow* ... (wyliczanie zawodów) (1772,20);
- arendować* 'dzierżawić' *Żydzi do zarendowania dobr poddańskich, młynów, intrat Jarmarkowych, y paśnych, ... się nie przypuszczają*. (1775,15);
- asekuracja* 'zapewnienie odszkodowania, zabezpieczenie' ... *na które tym czasem ... assekuracyą odbiorą, ..* (1773,64);
- asystencja* 'grupa towarzysząca, pomoc' ... *tuteysze Cesarsko Królewskie Rządy ... we wszystkim wykonać sprawiedliwość, nawet wszelkiej potrzebney Asystencyi y posiłkow wszystkim ... dać usiłować będą*. (1774,105);
- atestacja* 'zaświadczenie, zezwolenie' (L.n.n.) ... *pozwala się bez Paszportu, atestacyi, świadectwa lub innego szczególnego zezwolenia* ... (1778,71);
- autor* 'powód, oskarżyciel w sądzie' ... *od nikczemnego Authorow prywatnych żadney obowiązywania mocy niemających wzmiankowania, ... wstrzymać się ... zechcą*. (1774,81);
- cesja* 'odstąpienie części terytorium innemu państwu' (L.n.n., ale na str. 655 w t. 1 podaje wśród cytatów pod hasłem *fiskalny*) ... *odebraną broń ... na zaspokoienie Konfederacyi długow dla tego odłączamy, ponieważ ... ostatnim Cessyi Traktatem ustapione*, ... (1774,108);
- cyrkuł* 'jednostka podziału administracyjnego, obwód' ... *z całego zaś Cyrkułu więcej w sobie zawierającego Powiatow*, ... (1773,23);
- deklarować* 'zobowiązywać się, przyrzekać' ... *deklarują użyć Interessowania swego, dla odwrócenia Porty od wszelkich zamystow nieprzyjaźnych przeciw Rzeczypospolitey* ... (1773,35);
- dekret* 'postanowienie sądu, wyrok prawny' ... *nieprzytomność iedney lub oboiey strony ogłoszeniu Dekretu przeszkadzać niemoże*. (1774);
- denuncjant* 'informujący o czynach sprzecznych z prawem' (L.n.n.; jest *denuncjacja*) ... *3000 złotych Ryńskich, z których Denuncyant Facti za każdym razem trzecią weźmie część*. (1774,114);
- dependowanie* 'upoważnienie do występowania w swoim imieniu' (L.n.n.; jest *dependować*) ... *wyidzie Sądu tego Ordynacya, którego czasu, y iakie spra-*

- wy sądzone będą, także coby z strony liczby Patronow, y dependowania od nich zachować należało. (1772,34);
- deputat* 'przedstawiciel, osoba występująca w czyimś imieniu' *Pospolici ci Deputaci cały Stan Szlachty wyrażający pełnomożnościami ...* (1773,81);
- defalka* 'potrącenie, obniżenie' ... *bez defalki tegoż, co się w przeszłych zamieszaniach nadzwyczajnie expensowało y łożyło, ...* (1774,60);
- detencja* 'zatrzymanie' (L.n.n.) *Skoro tylko takowi występcy swemu dostaną się sądowi, y w detencji będą, natychmiast do roztrząśnienia rzeczy przystąpić powinno się, ...* (1774,70);
- dezertor* 'zbiegły żołnierz' *Dezertorom ... winę daruje ...* (1773,69);
- dokument* 'pisemny dowód' ... *Dokumenta originale lub autentykowane przyłączyć należy.* (1774,82);
- dupla* 'podwójna suma' ... *taiącym karą dupli groziło się, ...* (1774,124);
- duplica* 'jedna z części procesu sądowego, odpowiedź oskarżonego na replikę skarżącego' (L.n.n.) *W czwartym Pismie czyli Duplice Obwinionemu przyczyny swego wyводу ... utrzymywać wolno, ...* (1774,83);
- dylacja* 'odroczenie terminu sądowego' *Gdyby zaś ... niejaka Dylacja stanęła, ...* (1774,71);
- dysydent* 'innowierca, zwł. protestant' *Dyssydenci y Grecy Nieunicy ... in statu quo zachowani będą, ...* (1773,34);
- dyzunicki* 'nie greckokatolicki' (L.n.n.) ... *Wiary Dyssydentskiej y Dysunitskiej ...* (1773,34);
- egzekutor* 'wykonawca' ... *wyroku tego Wykonywaczom, czyli Exekutorom, ...* (1773,50) (łac: ... *edicti executoribus ...* (1773,48));
- egzekwować* 'wykonywać, realizować' ... *przeciwko Występcom, bądź Possesyonatom bądź niepossesyonatom przy Pręgiarzu wyobrażeniem exekwowana będzie.* (1774,69);
- egzekucja* 1. 'wykonanie' ... *Exekucya wyroku pierwszej Instancyi ... pozwolona być ma.* (1774,85) 2. 'ściągnięcie należności' ... *Naszemu Fiskowi niezwłoczną oney Exekucyę wskazać należy.* (1774,92);
- eksjezuicki* 'należący wcześniej do Towarzystwa Jezusowego' *Exiezuickich Aptek oznaymuie Licytacyą.* (1774,75);
- ekspedycja* 1. 'wysyłanie, ekspediowanie' ... *czas liczyć się ma od Dnia, którego Patron strony przeciwney te Expedycyą wedle wyżey wymienioney karty na widok podaney odebrać mógł.* (1774,82) 2. 'pismo urzędowe' (L.n.n. w tym znac.) ... *przybita będzie w każdym sądzie na drzwiach od wejścia Kancellaryii czyli Domu sądowego karta, na której krótko spisane Expedycye do odebrania, ...* (1774,81);

- ekspensa* 'wydatek, koszt' ... *aby dla dalekich ... Podróży wielkich nie byli przymuszeni ponosić expens, ...* (1773,23);
- ekspensować* 'wydawać, łożyć' ... *bez defalki tegoż, co się w przeszłych zamieszaniach nadzwyczajnie ekspensowało y łożyło, ...* (1774,60);
- ekstrakt* 'wyciąg (z aktu prawnego)' *Extrakt* (nagłówek; niem. *Auszug*) (1775,19);
- ekstraordynaryjny* 'nadzwyczajny' ... *żadnych ekstraordynaryjnych schadzek dozwalać się nie ma ...* (1778,135);
- faktor* 'pośrednik' ... *Faktorow ...* (1772,20);
- familia* 'rodzina' ... *niewczesne y wielorakie między żydami Matżeństwa, a ztąd wynikające wielkie mnostwo ich familii, ...* (1773,44);
- ferować* 'wydawać, zatwierdzać' ... *kara ferowana być ma; ...* (1774,71);
- fisk* 'urzędnik skarbowy' (L.n.n. w tym znac.; jest *fiskał* jako *urzędnik skarbu publicznego*) ... *przeciwko wszystkim niesprawiedliwym Suppozycjom ... przez Naszych kraiovych Nadwornych Komor prokuratorow y Fiskow dopomoc y bronić każemy; ...* (1774,101);
- fiskalny* 'dotyczący skarbu, podatkowy' ... *sprawy wszystkie Fiskalne y skarbowe ...* (1774,92);
- formularz* 'urzędowy blankiet druku' ... *chcemy, aby ... Dzierżawcy inwentarze według terażniejszego Formularza ... spisali, ...* (1772,24);
- fundacja* 'darowizna na pewien cel' ... *duchowni do chorego sprowadzeni do pisania testamentu używać się daią, a potem, ... z pozostałych ostatków dziedzicow uciemieżaiące pobożne fundacye y legacye do klasztoru tego duchownego, ktory napisał testament, ... czynią.* (1774,127);
- fundament* 'podstawa' ... *za fundament ...* (niem. ... *zum Grunde ...*) (1778,150; niem. 144);
- funkcja* 'stanowisko' ... *aby mógł naypodobniejszych do Poczmiistrzostwa na tey funkcyi postanowić.* (1773,40);
- gremium* 'zebranie cechowe' (por. *schadzka*) (L.n.n.) W Lwowie ... *schadzka, czyli Gremium ma bydź ustanowione, ...* (1773,48);
- harmonia* 'zgodne współżycie' ... *bliskie niebezpieczeństwo poróżnienia przyjaźni y dobrej Harmonii, ...* (1773,32);
- honorarium* 'wynagrodzenie' ... *gdy już do zbioru sądowego Akt prawnych y Dokumentow przyjdzie, obowiązany będzie Patron pokazać umowę z Pacyentem względem Honorarii uczynioną, ...* (1774,81);
- imperator* 'cesarz' ... *podług ugody ustanowionej z Najjaśniejszą Imperatorową Caley Rossyi, ...* (1774,31);

- ingerencja* 'wtrącanie się' (L.n.n.) *Do tego Dzieła ... żaden inny sąd ... ingerencyi czynić, y Jurysdykcyi użyć nie ma, ...* (1774,100);
- inhibicja* 'zatrzymanie' (L.n.n.) ... *na uczynioną od tegoż Sądu Rekwizycją ... wszelką assistencyą uczynić, y wszelkie Inhibicye y Arestacye przyimował, ...* (1774,92);
- inspektor* 'kontroler, osoba sprawująca dozór' *Cechowemu Inspektorowi za jego trudy y zasiadywania mierna nadgroda naznaczona być powinna.* (1778,136);
- instancja* 1. 'żądanie Ieżeliby w ogłoszonym Dekrecie, w czasie przepisany' *Rewizya niebyłaby pretendowana, w ten czas na Instancją Strony ... nakaże się, ...* (1774,85); 2. 'stopień w systemie podległych sobie instytucji państwowych' ... *Exekucya wyroku pierwszej Instancji ... pozwolona być ma.* (1774,85);
- instrument* 'pismo urzędowe, dokument potwierdzający' ... *aby ... Naywyższy sąd Gubernatorski z osob prawa wiadomością, ... a instrumentem od Nas każdemu z osobna na to nadanym opatrzonych, ustanowiony był, ...* (1772,33);
- interes* 'sprawa' ... *zakazujemy, aby żaden Poddany ... bez interessu y potrzeby ... za granice ... wyjeżdżać nie ważył się.* (1772,11);
- interesowanie* 'zaangażowanie się, zajęcie się' (L.n.n.; jest interesować) ... *deklarują użyć Interessowania swego, ... względem ... obwinienia obiecując śródkowaniem swym starać się ...* (1773,35);
- interrogatoria* 'spis, zbiór pytań' *Ile razy dowodzenie przez świadkow zachodzi, na ten czas Powod zaraz w opisie sprawi, obwiniony zaś w odwodzie oney Imiona świadkow z Interrogatoryami; ...* (1774,83);
- intrata* 'dochód' ... *sposoby dochodow, wraz z zebraniem intrat wszystkich dołożą ...* (1772,25);
- inwentarz* 'spis, rejestr' ... *każdy ... ma wymienić powinności, y nakłady, y tego wszystkiego inwentarz ... Nam podać.* (1772,6);
- inwestygacja* 'dochodzenie, rozeznanie sytuacji' (L.n.n.; jest inwestygować) *Po uczynioney inwestygacyi ... gornik pozwolenie kopania ... żądać będzie, ...* (1773,12);
- jurysdykcja* 'uprawnienie do sądenia' ... *Państwa y Magistraty, pod których Jurysdykcyą takowi ludzie ... mieszkają, ...* (1774,60);
- kancelaria* 'pomieszczenie, w którym załatwia się sprawy administracyjne danej instytucji' ... *przybita będzie w każdym sądzie na drzwiach od wejścia Kancellaryii czyli Domu sądowego karta, na której krótko spisane Expedycye do odebrania, ...* (1774,81);

- kasować* 'niszczyć, unieważniać' ... *znaki, ... po których z fałszowane ... wszędzie wywołane y kassowane zostały.* (1772,22);
- kaucja* 'gwarancja pieniężna' (L.n.n.) ... *y zaraz dostateczną pokazała kaucją, iż w przypadku, gdyby in Revisorio przyszło upaść, wszystko do dawniejszego rzeczy stanu przywrócone będzie.* (1774,84);
- kolektant* 'sprzedający losy na loterii' (L.n.n.; jest *kolekta* – składanie jałmużny na ubogich) *łaskawieśmy zezwolili, aby pomieniony Impresariusz, iako y Jego postanowieni Loteryi Officyaliści, Kolektanci, y Subalterni, ...* (1774,100);
- komisarz* 1. 'zarządzający dobrami' ... *ieżeby Panowie, albo ich Komisarze, potrzebnego nasienia Chłopom odmowili, żadna ich wymowka, od przyzwoitey kary nie zastoni.* (1772,30); 2. 'urzędnik o specjalnych uprawnieniach' ... *Akt osobny, zawieraiący w sobie zwyż rzeczzone Konstytucye ułożony, y od Ministrow y Komisarzow wyznaczonych podpisany będzie, ...* (1773,34);
- kompensować* 'równoważyć, wyrównywać, uzupełniać' (L.n.n.) ... *aby Trybunał Nasz ... sprawę wydatkow ... rozsądzić mógł; to iest one albo stronie sprawę zyskującey przysądżając, lub ... wzaiemnie kompensuiąc.* (1774,85);
- kondycja* 1. 'stan, położenie' *Rozkazujemy więc wszystkim, ... jakiegokolwiek stanu, obrządku, y kondycyi są, ...* (1772,2); 2. 'warunek' *Gdyby ... wyzwany Kondycie pojedynku ... przyiął, ...* (1774,69);
- konfederacja* 'związek szlachty'; tu: *konfederacja barska ... z Fortec, Cekhauzow, Zamkow ... odebraną broń ... na zaspokojenie Konfederacyi długow ... odłączamy, ...* (1774,108);
- konfiskacja* 'utrata, przepadek dóbr na skutek wykonania wyroku sądowego' ... *pod karą Konfiskacyi własnych ich dostatków ...* (1773,46) (ale na tej samej stronie: ... *pod Utraty Towarow Karą zakazuje się ...*);
- konkurs* 'postępowanie wierzycieli przeciwko niewypłacalnemu dłużnikowi' ... *Konkurs Kredytorów.* (1780,20);
- konstytucja* 'ustawa, akt prawny' ... *Akt osobny, zawieraiący w sobie zwyż rzeczzone Konstytucye ułożony, y od Ministrow y Komisarzow wyznaczonych podpisany będzie, ...* (1773,34);
- kontentować* 'zadowalać się, przestawać na czym' *Possessor zaś gruntu ... niech się dwiema tylko częściami ... kontentuie.* (1773,11);
- kontrakt* 1. 'umowa' ... *ziazd, dla wzaiemnych między sobą contractow ... zakazany iest.* (1772,10); 2. 'w pl.- zjazd w określonym czasie do określonego miejsca w celu zawierania umów' *Pozwala ziazdu na Kontrakty Lwowskie.* (1772,10);

- kontrybucja* 'danina na rzecz państwa' (L.n.n.) *Uciążliwości Poddanych tyżące się Kontrybucyi ...* (1775,28);
- kontumacja* 'kwarantanna' *Ustanawia mieysca Kontumacyi, ...* (1773,7);
- kontumacyjny* 'zaoczny, wydany w nieobecności strony' ... *według okoliczności Wyrok by też kontumacyjny wskazać należy.* (1774,84);
- kurencja* 'obieg pieniędzy' (L.n.n.) *Ważnych Hollenderskich Czerwonych Złotych Kurrencyi znowu pozwala.* (1774,61);
- kredytor* 'wierzyciel, udzielający kredytu' ... *Konkurs Kredytorów.* (1780,20);
- kwadrupla* 'poczwórna suma' ... *karze quadrupli Ciż podlegać będą.* (1774,281);
- kwarta* 'czwarta część' ... *Rata Marcowa Quarta czyli czwarta część ... do Skarbu wyplacona być ma.* (1773,53);
- kwota* 1. 'suma pieniężna' ... *aby też Zwierzchność albo Magistrat postanowioną podatku zebraną kwotę ...* (1773,60); 2. 'ilość' [wino i gorzalka] ... *w małej kwocie ...* (1778,22);
- legacja* 'darowizna, zapis' (u Lindego jako poselstwo ; *legat* jako zapis) ... *pożne fundacye y legacye do klasztoru tego duchownego, który napisać testament, ...* (1774,127);
- legislacja* 'prawodawstwo' (L.n.n.) ... *tuteysze Cesarsko Królewskie Rządy ... podług nowo ustanowionej Legislacyi we wszystkim wykonać sprawiedliwość, ... usiłować będą.* (1774,105);
- libellus* zob. *opis* (L.n.n.) *Pierwsze przełożenie iest Libellus czyli Opis Sprawy, w którym Powod ... Rzecz ... przedkłada, ...* (1774,82);
- licytacja* 'publiczna sprzedaż, w której nabywcą zostaje oferujący najwyższą cenę' *Exiezuickich Aptek oznaymuie Licytacyą.* (1774,75);
- likwidacja* 'obliczenie i spłata należności' *Uniwersał, o prorogacyi Terminu dla likwidacji pretensyi do Dobr Exiezuickich mianych.* (1775,26);
- lustracja* 'opis, spis gruntów, zabudowań, dochodów' *Nakazuje lustracyą żydów.* (1772,18);
- magistrat* 'urząd miejski' ... *aby też Zwierzchność albo Magistrat postanowioną podatku zebrać kwotę ...* (1773,60);
- manifest* 'dokument, pismo urzędowe' ... *deklarują użyć Interessowania swego, dla odwrócenia Porty od wszelkich zamysłów nieprzyjaźnych przeciw Rzeczypospolitej względem tegoż przez Manifest obwinienia obiecując środkowaniem swym starać się ...* (1773,35);
- manifestacja* 'pismo zawierające publiczne ogłoszenie czegoś' (L.n.n.) *Najjaśniejszy Król Polski ... odpisał, ... referuiąc się do przyszłego Seymu Solenną Manifestacyą przeciwko temuż obięciu.* (1773,32);

- memoriał* 'dokument szczególnej rangi, objaśniający pewne zagadnienia' (L.n.n. w takim znaczeniu) ... *Nayjaśnieysza Cesarsko – Królewska Apostolska Mość ... oświadczyła Memoryałem Swoim ... Powody, które Ją do tych kroków pobudziły.* (1774,31);
- minister* 'urzędnik wysokiej rangi' ... *Akt osobny, zawierający w sobie zwyż rzeczony Konstytucye ułożony, y od Ministrow y Komisarzow wyznaczonych podpisany będzie,* ... (1773,34);
- nieunita* 'nie grekokatolik' *Dyssydenci y Grecy Nieuniti ... in statu quo zachowani będą,* ... (1773,34);
- nie posesjonat* 'szlachcic bez dóbr ziemskich' zob. *posesjonat*;
- oblata* 'wpis do aktów' ... *oblaty zaś remissowych spraw, czyli to do aktow exekutorialnych, czyli przez dekreta iakie sądowe uczynionych,* ... (1772,33);
- oficjalista* 'urzędnik' *Podług tego więc Zwierzchności y Officyaliści kary y szkody chronić się będą.* (1774,125);
- opus* 'dzieło' (L.n.n.) ... *niech czyta opus Jana Krystyana Polikarpa Erxleben, którego iest Tytuł Vieh – arzneý – Kunst, to iest Lekarstwo bydłat.* (1773,57);
- oratorium* 'nabożeństwo' (L.n.n.) ... *być powinny w ich Domach dla odprawiania nabożeństwa wolne y bez przeszkody Oratorya.* (1774,119);
- ordynacja* 'regulamin' ... *wyidzie Sądu tego Ordynacya, którego czasu, y iakie sprawy sązione będą, także coby z strony liczby Patronow, y dependowania od nich zachować należało.* (1772,34);
- pacjent* 'klient patrona; potrzebujący przedstawiciela w sądzie' *Którekolwiek pisma Patronowie w sprawach Pacyentow Sędziem podawać będą, te zawsze własną ręką podpisać, y na początku Procesu należyte Umocowanie od Pacyentow sobie pokazać maią.* (1774,81);
- partycypować* 'pobierać' (L.n.n.) ... *ten dwieście razy ma tyle, ile na takowy ... Los stawil ... z Lotteryi partycypować,* ... (1774,102);
- patron* 'płatny przedstawiciel jednej ze stron w procesie sądowym' ... *sprawy sporne w sądach pospolicie nie od samych Stron Prawujących się ale przez Adwokatów, Prokuratorów czyli Patronów bywają wprowadzone;* ... (1774,81);
- plenipotencja* 'pełnomocnictwo' ... *potrzeba jest, aby ci Deputaci Powiatowi ... Plenipotencye ... dali,* ... (1773,23);
- Porta* 'Turcja' ... *deklarują użyć Interessowania swego, dla odwrócenia Porty od wszelkich zamysłów nieprzyjaźnych przeciw Rzeczypospolitey* ... (1773,35);
- posesja* 'posiadanie' *Idą w possessyą Królewstwa* ... (1772,2);

- posesor* 'właściciel, posiadacz' ... *ieżeli postrzeżemy, że Possessor ... Ustawie tey Naszey zadość nie uczynił, ...* (1773,51);
- posesjonat* '(nie-)właściciel dóbr dziedzicznych' ... *przeciwko Występcom, bądź Possesyonatom bądź niepossesyonatom przy Pręgierzu wyobrażeniem exekwowana będzie.* (1774,69);
- potencja* 'mocarstwo' ... *na Seymie Extraordynaryjnym za żądaniem trzech Potencyj ... wyznaczonym, ...* (1773,32);
- preferencja* 'przewaga, pierwszeństwo' *Jakową preferencją ... Cło ... mieć powinno, widzieć można z uniwersatów, ... do których ... odsyłamy.* (1778,30);
- prerogatywa* 'przywilej, szczególne uprawnienie' *Łaskawieśmy zezwolili, aby pomieniony Impresariusz, iako y Jego postanowieni Loteryi Oficjalyści, Kolektanci, y Subalterni, ... wszystkich tych prerogatyw y wolności, któremi się inni C. K. prewentowi Urzędnicy zaszczycaią byli uczestnikami, ...* (1774,100);
- pretendować* 'zgłaszać, wysuwać' (L.n.n.) *Ieżeliby w ogłoszonym Dekrecie, w czasie przepisany Rewizya niebyłaby pretendowana, w ten czas na Instancyą Strony ... nakaże się, ...* (1774,85);
- pretensja* 'roszczenie' ... *zrzekają się ... wszelkiey pretensyi, które ... kiedykolwiek do którey z tych Prowincyi urościć by mogli, ...* (1773,33);
- pretekst* 'zmyślony powód, pozór' ... *owdowiałey sustentacyi pretextem ...* (1773,60);
- prezydować* 'przewodniczyć sesji sądowej' ... *żaden z Patronow bez ... pozwolenia Prezydującego w onym Sądzie ... z mieysca sądowego oddalać się nie ma.* (1774,82);
- proces* 'sprawa sądowa' ... *żaden z Patronów przed skończonym przez Wyrok sądowy procesem, umowionej od Pacjentow nadgrody, ... wymagać nie ma.* (1774, 81);
- prokurator* 'przedstawiciel strony prawującej się w sądzie' ... *sprawy sporne w sądach pospolicie nie od samych Stron Prawujących się ale przez Adwokatów, Prokuratorów czyli Patronów bywają wprowadzone; ...* (1774,81);
- prolongacja* 'przedłużenie, odroczenie' ... *nader długo trwający zwyczajny Proces y Prolongacya wcale nie ma być wskrocona.* (1774,71);
- proporcjonalny* 'odpowiedni' ... *obowiązany będzie Patron pokazać umowę z Pacjentem względem Honorarii uczynioną, którą Sędzia gdyby ... względem pracy nie proporcjonalną uważył, słusznie y należycie umiarkować powinien będzie.* (1774,81);
- prorogacja* zob. *prolongacja* (L.n.n.) *Uniwersał, o prorogacyi Terminu dla likwidacji pretensyi do Dobr Exiezuickich mianych.* (1775,26);

- protekcja* 'opieka, ochrona' *Impressaryuszowi tey Loteryi Naywyższą Naszą y obronę y Protekcyą, oświadczyliśmy ...* (1774,101);
- protokół* 'spis, rejestr' ... *przez Urodzonego Sądu tego Regenta w Reiestr czyli Protokół ... zapisane y ... zaterminowane, ... będą.* (1772,33);
- provincia* 'część kraju, dzielnica' ... *zrzekają się ... wszelkicy pretensyi, które ... kiedykolwiek do którey z tych Prowincyi urościć by mogli, ...* (1773,33);
- pryncypialny* 'główny' ... *Trybunał Nasz ... bacžność mieć będzie, czyliby takowe Akcessoria nie lekkomyślnie tylko, y dla zwleczenia sprawy Pryncypialnej przytoczone były? ...* (1774,84);
- przywilej* 'uprawnienie' .. *każdemu ... na potym wolno będzie za poprzedzaiącym wynaidywania Przywileiu od Nas pozyskanym po niemiecku (Szurfbryf) zwanym, ...* (1773,11);
- publiczny* 'ogólny, powszechny' *Jeźliby kto Roskazowi temu Naszemu opierać się ważył, z tym My postąpimy sobie jako z nieposłusznym, y Publicznemu Dobru przeciwnym.* (1773,44);
- rata* 'część należności pieniężnej, spłacana w określonym terminie' ... *Rata Marcowa Quarta czyli czwarta część ... wraz z resztą z Raty Septembrowej ... pod karą exekucyi Woyskowej ... do Skarbu wypłacona być ma.* (1773,53);
- referować* 'zawiaдамiać, przedstawiać' (L.n.n.) *Nayjaśnieyszy Król Polski podług Resultatum Senatus Consilii odpisał, ... referuiąc się do przyszłego Seymu Solenną Manifestacyą przeciwko temuż obięciu.* (1773,32);
- regent* 'urzędnik przyjmujący wpisy do ksiąg sądowych, opiekujący się kancelarią sądową' ... *przez Urodzonego Sądu tego Regenta w Reiestr czyli Protokół ... zapisane y ... zaterminowane, ...* (1772,33);
- regestr* 'spis' *Co za towary ... wprowadzać zakazaliśmy, widzieć to można z regestru ...* (1778,27);
- rekwizycja* 'wezwanie, żądanie' ... *tuteysze Cesarsko Królewskie Rządy ... podług nowo ustanowioney Legislacyi we wszystkim wykonać sprawiedliwość, nawet wszelkicy potrzebney Assystencyi y posiłkow wszystkim za każdą rekwiizycyą dać usiłować będą.* (1774,105);
- rekurs* 'odwołanie się do wyższej instancji, apelacja' (L.n.n.) ... *chybaby winowayca ... przeciw jasnemu brzmieniu praw kryminalnych osądzony był; y Rekurs w trzech dniach od ogłoszonego Dekretu założył.* (1774,86);
- relegacja* 'wygnanie' (L.n.n.) ... *ciż Relegacyą jaknaysurowiey Karani będą.* (1774,70);
- remissa* 'odłożenie sprawy na inną sesję sądową' ... *oblaty zaś remissowych spraw, ... do aktow publicznych przywoitych podane, ...* (1772,33);

- replika* 'jedna z części procesu, odpowiedź na zarzuty powoda' *Toż się zachowuje z Trzecim Przełożeniem czyli Repliką Powoda, w którym Pismie on Zarzuty Wywodu zbija, ...* (1774,82);
- responsoria* 'zbiory odpowiedzi' (L.n.n.) *Ile razy dowodzenie przez świadków zachodzi, na ten czas Powód zaraz w opisie sprawy, obwiniony zaś w odwodzie oney Imiona świadków z Interrogatoryami; Responsorya zaś gdyby Powód zabrał się na świadków w ten czas pozwany przy odpisie, a gdyby obwiniony zabierał się na świadków, w ten czas Powód przy Replie też Responsorya podać maiał naszemu Trybunałowi.* (1774,83);
- rewizja* 1. 'sprawdzanie' ... *Klasztorow Aptekarze, powinni być doświadczeni, oraz ich Apteki rewizyi podlegać.* (1773,49); 2. 'ponowne rozpatrzenie sprawy przez sąd wyższej instancji' *Ieżeliby w ogłoszonym Dekrecie, w czasie przepisany Rewizya niebyłaby pretendowana, w ten czas na Instancyą Strony ... nakaże się, ...* (1774,85);
- rezolucja* 'decyzja, uchwała' *Tak wszystkim y każdemu z osobna Naytaskawsza Najjaśnieyszy Cesarско-Królewskiey Mości ogłasza się Rezolucya, ...* (1773,10);
- rezolwować się* 'decydować się, postanawiać' ... *spodziewamy się, że różni na wyćwiczenie się w tych umiejętnościach rezolwować się ... będą.* (1773,10);
- rygor* 'przymus prawny, sankcja' (L.n.n.) ... *abyśmy z nimi według rigoru sprawiedliwości postąpili, ...* (1773,67);
- sekundant* 'świadek pojedynku' ... *nie tylko wyzywający y wyzwany, ale też ... Sekundańci ... przez miecz na śmierć zkazani będą, ...* (1774,69);
- sekwestracja* 'zajęcie majątku' ... *ich dobra jako samochcąc opuszczone, nieuchybney podpadną sekwestracyi.* (1772,4);
- sentencja* 'wyrok sądowy' ... *niektorzy Sędziowie Sądom przytomni w oznaczaniu Sądu swojego do dania sentencyi uniknęli i uchylili się; ...* (1773,13);
- sesja* 'posiedzenie sądu' ... *na teyże lub naybliższej Sesyi z wierzchu następującym wyrokiem naznaczą się: ...* (1774,82);
- solenny* 'uroczysty' *Najjaśnieyszy Król Polski podług Resultatum Senatus Consilii odpisać, ... referując się do przyszłego Seymu Solenną Manifestacyą przeciwno temuż obięciu.* (1773,32);
- specyfikować* 'wymieniać' (L.n.n.; jest specyfikacja) ... *zwyż Specyfikowanym ... podpadnie karom, ...* (1774,70);
- subaltern* 'podwładny' *łaskawieśmy zezwolili, aby pomieniony Impresariusz, iako y Jego postanowieni Loteryi Officyaliści, Kolektanci, y Subalterni, ...* (1774,100);

- substancja* 'mienie, majątek' ... *nakazujemy więc wszystkim w obec y każdemu z osobna ... pod konfisskacją całej substancyi, aby ...* (1773,44);
- sukcesor* 'dziedzic, spadkobierca' (L.n.n.; jest sukcesja i sukcesjonalny 'dziedziczny') ... *Jey Sukcessorami ...* (1773,32);
- suplika* 'prośba' ... *z wielu supplik od żydow Nam poddanych dowiadujemy się ...* (1772, 18);
- suplikować* 'prosić' ... *każdy z suplikujących pewnieyszy tego być powinien, że ...* (1773,61);
- supozycja* 'podejrzanie' ... *przeciwko wszystkim niesprawiedliwym Suppozycjom ... pomoc y bronić każemy; ...* (1774,101);
- sustentacja* 'utrzymanie, wyżywienie' ... *na wykonaniu dawnych S. P. Fundacyi, wsparciu szczerze wierzących, y sustentacyi wielu wyznaczyć się maiących nauczycielach, ...* (1774,52);
- sytuacja* 'okoliczności, położenie' ... *więc też wyciąga potrzeba wszelką ich y im należącą dłużną sytuacją, ... do skutku doprowadzić, ...* (1773,52);
- taksa* 'urzędowa opłata' ... *dwoistym Taxy ... zapłaceniem ... ukarany będzie.* (1774,81);
- tentować* 'próbować' *Kto w tey Loteryi szczęścia tentować chce, ...* (1774,102);
- termin* 'czas wyznaczony na wykonanie jakiejś czynności' *Uniwersał, o prorogacyi Terminu dla likwidacji pretensyi do Dobr Exiezuickich mianych.* (1775,26);
- testament* 'akt prawny, rozporządzenie ostatniej woli' ... *duchowni do chorego sprowadzeni do pisania testamentu używać się daią, ...* (1774,127);
- traktat* 'porozumienie między państwami' ... *ten Akt tę Moc y ten Walor mieć będzie, iakoby był częścią tego Traktatu.* (1773,35);
- trybunał* 'sąd' *Każda sprawa przed Trybunałem Naszym czyli Sądem nie słownie, ale na Piśmie rozprawiana ma bydź; ...* (1774,82);
- tytuł* 'podstawa prawna' ... *wszystkim ... Possesorom, Komissarzom, Ekonomom, Dzierżawcom, y pod iakimkolwiek innym tytułem Dobra trzymającym usilnie zalecamy, ...* (1773,43);
- uniwersał* 'akt prawny do powszechnej wiadomości, rozporządzenie' *Rozkazujemy wszystkim Kancelariom Ziemskim y Grodzkim, aby Uniwersał ten ... starali się po Parafiach swojej Ziemi, y Powiatu rozstać, pod karą.* (1772,34);
- walor* 'znaczenie, wartość' (L.n.n.) ... *ten Akt tę Moc y ten Walor mieć będzie, iakoby był częścią tego Traktatu.* (1773,35);

zaterminować 'wyznaczyć termin rozprawy' (L. n. n) ... *przez Urodzonego Sądu tego Regenta w Reiestr czyli Protokół ... zapisane y ... zaterminowane, ...* (1772,33).

Cytaty łacińskie

Obok pożyczek łacińskich w jakiś sposób przyswojonych polszczyźnie (włączenie w polski system fleksyjny, możliwość tworzenia nowych formacji słowotwórczych – np. *zaterminować*) w zbiorze Pillera mamy do czynienia również z wtrąconymi łacińskimi wyrazami lub zwrotami, przytoczonymi w formie autentycznej. Wyróżnia się je w druku kursywą (wobec całości pismem prostym)²⁶, a w tekście niemieckim – pismem prostym (w opozycji do pisma gotyckiego). Są to cytaty różnej długości, w przeważającej części związane z problematyką prawną, np. ... *necessariis juris mediis et paennalibus Mandatis ...* (1775, 28), ... *Actor sequatur forum rei.* (1775,28), ... *summae revisibilis ...* (1775,28), ... *arbitraria mulcta pecunaria ...* (1774,125), ... *salvo debito Recursu ...* (1778,135), ... *in prima Instantia ...* (1775,30) i inne. Obok nich występują używane do dziś utarte połączenia typu ... *ipso facto ...* (1774,114), ... *vice versa ...* (1778,68), ... *in flagranti ...* (1778,54).

Zjawisko makaronizowania²⁷, rozpowszechnione w XVII i XVIII w., zwłaszcza w utworach o szeroko pojętej treści społecznej, również w prozie urzędowej²⁸, zaczęto krytykować w epoce Oświecenia²⁹ i również dzisiaj bywa ono oceniane ujemnie. Można jednak spotkać opinie usprawiedliwiające używanie makaronizmów – np. Zieniukowa tak wyjaśnia ich występowanie: „Wtręty ... mogą czasem znajdować uzasadnienie w przypuszczalnym częstszym występowaniu w ówczesnym języku mówionym (może tylko środowiskowym?), w pełnieniu funkcji zwrotów utartych (np. w zakresie tematyki politycznej)”³⁰.

²⁶ Analogiczne spostrzeżenia innych badaczy pozwalają wnioskować, że była to ogólna zasada w drukach XVIII-wiecznych (por. np. Z i e n i u k o w a, jw. s. 125; W i ś n i e w s k a. *Stylistyczne i socjalne odmiany* s. 71).

²⁷ Przez makaronizowanie rozumiem umieszczanie w tekście polskim wtrętów łacińskich nie dostosowanych do polskiego systemu fleksyjnego.

²⁸ Por. I. S z l e s i ń s k i. *Charakterystyka językowo-stylistyczna prozy kaznodziejskiej XVII w.* „Acta Universitatis Lodzianis” 1978 s. 102; Z i e n i u k o w a, jw. s. 44.

²⁹ Por. K l e m e n s i e w i c z, jw. s. 216-223.

³⁰ Jw. s. 126.

Konfrontacja badanych przekładów polskich z niemieckim pierwowzorem pozwala stwierdzić, że łacińskie cytaty nie są bynajmniej polską specyfiką – występują one w podobnym zagęszczeniu w tekście niemieckim. Czasem łacińskie cytaty po stronie niemieckiej są tłumaczone na język polski, np. ... *w czasie procesu* ... to w pierwowzorze ... *durante processu* ... (1774, pol. 69, niem. 66); ... *za ferowanym wyrokiem* ... – ... *lata Sententia* ... (jw.); ... *z grobu wzięty* ... – ... *exhumiret* ... (jw.); ... *karom Duchownym* ... – ... *poenis Canoniceis* ... (jw.); ... *nieróżniąc* ... – ... *indistincte* ... (jw.) itd.

*

Latynizmy stanowią wśród zapożyczeń w zbiorze Pillera najliczniejszą grupę. Ich występowanie jest z pewnością podyktowane tematyką tekstów (choć zestawienie zawiera też latynizmy nie związane bezpośrednio z działalnością prawno-administracyjną, np. *familia, opus, Porta, oratorium, solenny*) – o roli łaciny w kształtowaniu polskiej terminologii prawniczej pisał Estreicher³¹, a dominację latynizmów stwierdzają wszyscy zajmujący się leksyką dawnych tekstów urzędowych³². Również język współczesnej administracji i prawa nie jest od nich wolny – wiele spośród przedstawionych w pracy pożyczek łacińskich funkcjonuje do dzisiaj w niezmiennym znaczeniu (np. *adwokat, akt, akta, apelacja, inspektor, kancelaria, licytacja, proces, sytuacja, rata*).

Część spośród przyswojonego słownictwa wyszła z użycia, zastąpiona wyrazami rodzimymi³³. Wiele spośród wymienionych latynizmów zmieniło znaczenie, stając się przykładami procesów specjalizacji, generalizacji i przeniesienia nazw³⁴. Potwierdza się tu opinia Siekierskiej, że w XVII i XVIII w. znaczenie zapożyczeń jest jeszcze bliższe obcemu pierwowzorowi³⁵.

³¹ Jw. s. 75.

³² Por. np. B u r z y w o d a, jw. s. 70; K o w a l s k a. *Dzieje* s. 131; W i ś n i e w s k a. *Stylistyczne i socjalne odmiany* s. 49.

³³ Niektóre polskie synonimy występują w ekscerpowanych dokumentach – np. obok „autora” jest *powód, oskarżyciel; dekret* występuje zamiennie z *wyrokiem, plenipotencja* bywa zastępowana przez *pełnomocność* lub *umocowanie*.

³⁴ Por. D. B u t t l e r. *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*. Warszawa 1978 s. 43-133. Jako przykłady zawężenia znaczenia mogą służyć takie leksemy jak: *relegacja* (dziś: wydalenie z uczelni bądź ze szkoły), *responsorium* (którego zasięg jest obecnie ograniczony do języka liturgii kościelnej), *ordynacja* (regulująca przepisy wyborcze), *konstytucja* i in. Przykładem generalizacji może być *likwidacja* – dziś oznaczająca unieważnienie nie tylko długów, a przeniesienia nazw – *agitować, aktor, substancja* czy *deputat*.

³⁵ Jw. s. 243.

3. GERMANIZMY

- abszytować* 'zwalniać ze służby' ... *abszytowanych żołnierzy* ... (1778,59);
- areszt* 'urządowe pozbawienie wolności przez zamknięcie pod strażą' ... *Officyaliści ... takowe fałszywe opisujący wyznania ... Aresztem ukarani będą.* (1774,125);
- aresztant* 'więzień' ... *takowy żołnierz ... robotą dominikalną ... z sustentacją szczególnie aresztantom przyzwoitą ukarany być powinien.* (1780,45);
- belfer* 'pomocnik' (L.n.n.; notuje dopiero *Słownik Warszawski*) ... *Belferów ... przy sobie ma.* (1772,19);
- cekhauz* 'zbrojownia, arsenał' ... z *Fortec, Cekhauzow, Zamkow ... odebraną broń ... na zaspokojenie Konfederacyi długow ... odłączamy, ...* (1774,108);
- cło* 'opłata przy wprowadzaniu towaru z innego kraju' *Jakową preferencją ... Cło ... mieć powinno, widzieć można z uniwersałow, ...* (178,30);
- cuchthauz* 'więzienie' ... *albo na publiczną robotę, albo do Cuchthauzu oddani być mają.* (1778,60);
- czynsz* 'należność za najem, dzierżawę' ... *z pieniężnego żywności, albo bydła czynszu, ...* (1774,61);
- fałszarz* 'ten, kto fałszuje' ... *wzorem złodzieiow y fałszarzow ... cielesną odebrać powinni karę.* (1774,100);
- fałszować* 'podrabiać' ... *znaki, ... po których z fałszowane ... wszędzie wywołane y kassowane zostały.* (1772,22);
- fałszywy* 'podrobiony, niezgodny z prawdą' ... *Officyaliści ... takowe fałszywe opisujący wyznania arbitraria mulcta pecuniaria lub Aresztem ukarani będą.* (1774,125);
- folwark* 'duże gospodarstwo rolne' ... *aby się ich wielu dla kupienia tych rzeczonych Dobr y Folwarku nadgłosić nie miało, ...* (1774,120);
- furman* 'woźnica' ... *Furmanow ...* (1772,20);
- gatunek* 'rodzaj, odmiana czegoś' ... *pozwalamy, ażeby Żydostwo przy arendzie ostatnich pięciu trzech gatunków ... zostawieni być mogli.* (1785,16);
- grunt* 1. 'ziemia, rola' *Possessor zaś gruntu ... niech się dwiema tylko częściami z dołu ... kontentuie.* (1773,11); 2. 'podstawa' (por. *fundament*) ... *w którym Powod ... Rzecz ... przedkłada, cały grunt swego żądania wykłada, ...* (1774,82);
- gruntowny* 1. 'ziemski, rolniczy' ... *nie uiąwszy ... własney mey sustentacyi tak z gruntownych pożytkow, iako y ...* (1774,60); 2. 'uzasadniony' *Ażeby zaś kto niegruntowną boiaźnią wypłacić się mających nieuwiadł,* (1778,154) (niem. ... *ungegrundeten Furcht ...*, (s. 153));

- gruntowność* 'uzasadnienie, podstawa' *Powtorne przełożenie iest Odpis czyli Wywod obwinionego, w którym strona oskarżona wywody, czyli przyczyny swoje stawia naprzeciwko gruntownościom Powoda; ...* (1774,82);
- handel* 'kupno i sprzedaż' ... *handle y sprawunki czynić im wolno.* (1773,7);
- jarmark* 'wielki targ odbywający się raz w roku' *Uniwersał, którym ustanawiające się w Cieszynie dwa wolne Jarmarki ogłaszają się.* (1774,132);
- koszt* 'wydatek' ... *aby ... do przynależącej powiatowej Kassy swoim odwiost kosztem.* (1773,60);
- kramarz* 'kupiec mający kram' ... *Kramarzow ...* (1772,20);
- kryminalny* 'odnoszący się do przestępstwa' ... *chybaby winowayca ... przeciw jasnemu brzmieniu praw kryminalnych osądzony był; y Rekurs w trzech dniach od ogłoszonego Dekretu założyć.* (1774,86);
- kryminał* 'przestępstwo' *W sprawach o kryminały obrażonego Maiestatu, Apostazyą, Herezyą, ... Atheizm ... osobny sąd wyznaczamy.* (1772,34);
- kunszt* 'zawód' ... *Żydow bez kunsztu y rzemieśla ...* (1772,20);
- kux* 'część kopalni' *Possessor zaś gruntu ... niech się dwiema tylko częściami z dołu czyli kux kontentuie.* (1773,11);
- los* 'bilet loteryjny' *Wyznacza się 90 Losow ...* (1774,101);
- loteria* 'gra losowa' ... *ten dwieście razy ma tyle, ile na takowy ... Los stawil ... z Lotteryi partycypować, ...* (1774,102);
- Muthung* 'pozwolenie na eksploatację kopalni' (L.n.n.) *Po uczynioney inwestygacyi ... gornik pozwolenie kopania (Muthung) po niemiecku zwanego ... żądać będzie, ...* (1773,12);
- pocztamt* 'urząd pocztowy' ... *Pocztamty ...* (1778,23); niem. *Postamter ...* (1778,5) (jednak w tym samym dokumencie wielokrotnie *Urząd Celny* jest odpowiednikiem *Zollamte*; w roku 1788 (s. 256) zanotowałam ... *urzędowi pocztowemu ... jako tłumaczenie niem. ... dem Postamte ...* (1788,255));
- pręgierz* 'słup, przy którym publicznie wymierzano karę' ... *przeciwko Występcom, bądź Possesyonom bądź niepossesyonom przy Pręgierzu wyobrażeniem exekwowana będzie.* (1774,69);
- prowianty* 'żywność dla wojska' ... *do tąd Prowianty y Furaże sami przystawiali Chłopi, ...* (1772,30);
- rachunek* 'obliczanie' ... *po uczynionym ... dokładnym rachunku potym o czasie upewnimy.* (1773,64);
- slusarz* 'rzemieślnik wyrabiający zamki' ... *Slusarzow ..* (1772,20);
- szacunek* 'wycena, ocena' ... *czerwone Złote ... w wewnętrznym szacunku bardzo odmienne ... między lud się rozeszły; ...* (1772,22);

Szurfbryf 'zezwolenie na poszukiwanie metalu' (L.n.n.) ... *każdemu ... na potym wolno będzie za poprzedzającym wynaidywania Przywileiu od Nas pozyskany po niemiecku (Szurfbryf) zwanym, ...* (1773,11);
szynk 'karczma' ... *które dla Dobra naszych Galicyjskich poddanych oddalenie Żydów od Arend szynkowych uczyniły, ...* (1785,15);
szynkarz 'karczmarz' ... *Szynkarzow ...* (1772,20);
urlob 'okresowe zwolnienie ze służby wojskowej' *Postanawia się Taglia za Dezertorow na Urlobie bez oznaczenia czasu zostających.* (1780,45);
warsztat 'pracownia rzemieślnika' ... *aby za przyciśnieniem potrzeby warsztaty swoje otwarte mieli, ...* (1773,47).

*

Występujące w tekstach germanizmy leksykalne to zazwyczaj stare zapożyczenia; wiele z nich jest używanych w języku polskim do dziś i tylko nieliczni zdają sobie sprawę z ich pochodzenia.

Na podstawie konfrontacji ze *Słownikiem* Lindego można stwierdzić, że wyrazy te były w użyciu przed zaborami – Linde notuje również germanizmy nie używane obecnie, takie jak *abszytować*, *cekhaus* czy *cuchthaus* (ze źródeł przedrozbiorowych). O ich zakorzenieniu w polszczyźnie świadczyć może również postać graficzna – mimo „podpowiedzi” ze strony przekładanego tekstu (niem. *Zuchthaus*, *Zeughaus*) w tłumaczeniu stosuje się pisownię odbiegającą od niemieckiego pierwowzoru (*Cuchthaus*, *Cekhaus*), zbliżoną do polskiej wymowy. *Abszytować*, oprócz spolonizowanego zapisu (niem. podstawa słowotwórcza *Abschied*), jest odpowiednikiem całkiem innego słowa; – *abszytowanych żołnierzy* to przekład *abgedankte Soldaten*, co dowodzi, że wyraz usamodzielniał się w języku polskim.

Porównując słownictwo ze zbioru Pillera ze słownictwem dokumentów śląskich, można stwierdzić, że leksyka śląskiej prozy urzędowej w znacznie większym stopniu odzwierciedla zależność od języka niemieckiego³⁶.

Wyjątek wśród zebranych germanizmów stanowią *Muthung* i *Szurfbryf*³⁷ – nie notuje ich Linde, a z kontekstu wynika, że sam tłumacz zdaje sobie sprawę z ich obcości, definiując znaczenie i umieszczając w tekście na zasadzie cytatu. Za Nowowiejskim można by te zapożyczenia określić jako „osobliwe”, nie notowane

³⁶ Por. B u r z y w o d a, jw. s. 78-81, K o w a l s k a. *Dzieje* s. 127-131.

³⁷ Obu wyrazów nie notuje też *Słownik wileński*; *Słownik warszawski* notuje tylko *Szurfbryf*, ale ze źródeł XIX-wiecznych i z kwalifikatorem „mało używany”.

w słownikach języka polskiego, a zaspokajające pilne „potrzeby nominatywne”, wynikające z konieczności nazwania obcych realiów³⁸.

Sondażowy przegląd tomu z roku 1792 pozwala stwierdzić, że po 20 latach od rozbiorów sytuacja zasadniczo się nie zmieniła, widoczny jest „opór” nawet wobec niemieckich latynizmów i hellenizmów (*Prämien*, *anonimischen* są tłumaczone jako *nadgrody* i *beziemienny* (1792,68; 36)).

4. INNE ZAPOŻYCZENIA

apostazja ‘odstępstwo od wiary’ *W sprawach o kryminały obrażonego Maiestatu, Apostazyą, Herezyzą, ... Atheizm ... osobny sąd wyznaczamy.* (1772,34);

ateizm ‘bezbożność’ *W sprawach o kryminały obrażonego Maiestatu, Apostazyą, Herezyzą, ... Atheizm ... osobny sąd wyznaczamy.* (1772,34);

autentykować ‘potwierdzać wiarygodność’ ... *Dokumenta originale lub authentykowane przyłączyć należy.* (1774,82);

ekonom ‘pracownik zarządzający majątkiem’ ... *ieżeli postrzeżemy, że Possessor który albo Ekonom jego Ustawie tey Naszey zadość nie uczynił, ...* (1773,51);

furaże ‘rodzaj zobowiązania na rzecz wojska: pasza dla koni wojskowych’ ... *którzy od Woyska Cesarsko-Królewskiego za wydawane prowianty y furaże kwity iakie mają, ...* (1773,64);

herezja ‘odstępstwo od prawd wiary’ *W sprawach o kryminały obrażonego Maiestatu, Apostazyą, Herezyzą, ... Atheizm ... osobny sąd wyznaczamy.* (1772,34);

impresariusz ‘właściciel przedsiębiorstwa, tu: loterii’ (L.n.n.; jest *impresista* – projektant z kwalifikatorem przestarzały) *Impressaryuszowi tey Loteryi Naywyższą Naszą y obronę y Protekcyą, oświadczyliśmy ...* (1774,101);

kahał ‘gmina żydowska’ ... *wiele Synagog y Kahałow pogłownego ostatnią lustracyą im nakazanego, y innych zwyczajnych powinności wypłacać y podeymować nie mogą, ...* (1772,18);

kasa ‘miejsce do przechowywania pieniędzy’ ... *aby ... do przynależącej powiatowej Kassy swoim odwioł kosztem.* (1773,60);

kordon ‘granica obsadzona wojskiem’ ... *zakazujemy, aby żaden Poddany ... kryjomo za Kordon przechodzić ... nie ważył się.* (1772,11);

³⁸ „Osobliwe” zapożyczenia s. 538.

kwit 'pisemny dowód, zaświadczenie' ... *którzy od Woyska Cesarsko-Królewskiego za wydawane prowianty y furaze kwity iakie maią, ...* (1773,64);
paszport 'zaświadczenie, pisemne pozwolenie' *Wszyscy lekarze Paszporty czyli Diplomata w których o ich doskonałości świadectwo zamyka się, ... podać maią, ...* (1773,48);
synagoga 'świątynia żydowska' ... *wiele Synagog y Kahałów pogłownego ostatnią lustracyą im nakazanego, y innych zwyczajnych powinności wyplacać y podeymować nie mogą, ...* (1772,18).;

taglia 'nagroda' (L.n.n.) *Postanawia się Taglia za Dezenterow na Urlobie bez oznaczenia czasu zostających.* (1780,45);

taryfa 'zestawienie opłat celnych' (L.n.n.) ... *zachowujemy sobie ... Taryfę ... wcale inaczej ustanowić.* (1778,28).

WNIOSKI

Słownictwo zbioru Pillera zawiera dużą ilość terminologii prawno-administracyjnej. Latynizmy górują zarówno nad terminami pochodzenia niemieckiego, jak i rodzimymi, co jest zgodne z bezpośrednio poprzedzającym zabory stanem ogólnopolskim. Również wśród zapożyczeń z innych dziedzin przeważają pożyczki łacińskie.

Wyekscerpowane germanizmy w większości funkcjonowały w polszczyźnie już przed zaborami. Pojawiające się w dokumentach „osobliwe” zapożyczenia z języka niemieckiego (*Szurfbruf, Muthung*) dotyczą górnictwa i są przez tłumacza objaśniane, a więc istnieją w tekście raczej na zasadzie cytatu.

Wydaje się, że pod wpływem języka niemieckiego pojawiły się w tekście polskim latynizmy takie jak *kolektant* (niem. *Kollektant*) i *impresariusz* (niem. *Impresarius*). Wyrazów tych brak w *Słowniku* Lindego; występują leksemy posiadające taką samą podstawę słotwórczą, ale inne brzmienie i znaczenie (*kolekta* – 'składanie jałmużny na ubogich'; *impresista* – 'projektant'). W *Słowniku warszawskim kolektor* i *impresario* mają wprawdzie znaczenie zbliżone do wyrazów występujących w Pillerianach, ale odmienną postać słotwórczą. *Impresariusz* i *kolektant*, podobnie jak *taglia* (w tekście niem. *Taglia*), są więc rezultatem wzorowania się na niemieckim tekście.

W zbiorze Pillera nie zanotowano jednak latynizmów czasownikowych z formantem *-irować* (odpowiadających niemieckiemu *-ieren*), które w urzędowych

tekstach śląskich zauważyła Kowalska³⁹. Świadczy to o ugruntowanej polskiej tradycji przyswajania wyrazów łacińskich, a także o ograniczonej roli języka niemieckiego jako pośrednika w zapożyczaniu latynizmów – przynajmniej w pierwszych latach porozbiorowych.

Zbiór Pillera reprezentuje XVIII-wieczną prozę urzędową, na której kształt znaczny wpływ wywarła łacina. W tym okresie była ona jeszcze w kancelariach językiem równoprawnym (jeśli nie uprzywilejowanym) wobec języków narodowych – taki stan w języku polskim potwierdza praca T. Majewskiej⁴⁰, a w języku niemieckim świadectwem są występujące w pierwszych rocznikach Pillerianów łacińskie pierwowzory. W polszczyźnie zbioru Pillera, podobnie jak w innych polskich tekstach urzędowych nie będących przekładami, wpływ łaciny przejawia się w licznych łacińskich cytatach i zapożyczeniach z tego języka, a także w powtarzaniu wypracowanych na gruncie łacińskim formuł, stałych elementów i dopasowaniu składni do wymogów klasycznej retoryki. Widoczne jest podobieństwo ze zbadanymi przez językoznawców dokumentami polskimi z czasów przedrozbiorowych⁴¹.

Słownictwo w zbiorze Pillera zasadniczo pokrywa się ze stanem ogólnopolskim, poświadczonym w *Słowniku* Lindego i innych pracach⁴².

Wpływ języka niemieckiego jest widoczny nie tyle w przejmowaniu nowych germanizmów, ile we wprowadzaniu za pośrednictwem niemieckim zapożyczeń z innych języków (por. wyżej), a jeszcze bardziej w stosowaniu formuł, które są tłumaczeniem niemieckich pierwowzorów⁴³. Trudno jednak traktować to jako zarzut przeciwko tłumaczowi, którego obowiązywała zasada wierności wobec oryginału.

---

³⁹ *Dzieje* s. 140.

⁴⁰ Majewska (*Z historii polskiego języka kancelaryjnego. Uwagi o składni*. „Poradnik Językowy” 1968 s. 306-317) podaje, że wśród dokumentów wystawionych w kancelarii króla Augusta II tylko jedna ósma została sporządzona w języku polskim – reszta po łacinie.

⁴¹ Por. Wiśniewska, jw. s. 125-193; Majewska, jw.

⁴² Por. prace zawierające terminologię urzędowo-prawną (przypisy s. 85-87) oraz H. Rybicka-Nowacka. *Rzeczowniki zapożyczone z łaciny w języku polskim XVII wieku*. Wrocław 1973 (autorka wymienia również latynizmy nie notowane przez Lindego, a występujące w zbiorze Pillera, np. *inhibicja, kontrybucja, kaucja, valor*).

⁴³ Omówiłam je w pracy magisterskiej *Początki polskiego stylu urzędowego w Galicji* (zob. s. 88).

BIBLIOGRAFIA

- B a j e r o w a I.: Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku. Wrocław 1964.
- B a r g i e ł M.: Cechy dialektologiczne polskich zabytków rękopiśmiennych pierwszej połowy XVI wieku. Wrocław 1969. Prace Językoznawcze PAN nr 55.
- B l i z i ń s k i J.: Barbaryzmy i dziwolągi językowe. Kraków 1888.
- B r a j e r s k i T.: O języku „Pieśni” Konstancji Benisławskiej. Lublin 1961.
- B r o d z i ń s k i K.: Pisma. Poznań 1873.
- B r ü c k n e r A.: Cudzoziemszczyzna. Kraków 1917.
- B u r z y w o d a U., K o w a l s k a A., W o l i ń s k a O.: *Studia z dziejów języka polskiego na górnym Śląsku w okresie pruskim*. Katowice 1983.
- B u t t l e r D.: Rozwój semantyczny wyrazów polskich. Warszawa 1978; t a ż. *Uwagi o poprawności stylu urzędowego*. „Poradnik Językowy” 68:1968 s. 469-479.
- Encyklopedia języka polskiego. Pod red. S. Urbańczyka. Wrocław 1991.
- E s t r e i c h e r S.: Kultura prawnicza w Polsce XVI wieku. Osobne odbicie z księgi „Kultura staropolska”. Kraków 1931 s. 73-75.
- F e l d b l u m M.: Język polski w korespondencji handlowej. „Gazeta Handlowa” 1905 nr 87 (artykuł przedrukowano w „Poradniku Językowym” 5:1905 s. 54-57).
- G i l z b e r t – S t u d n i c k i T.: Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej. „Zeszyty Naukowe UJ”. Prace z nauk politycznych z. 28 1986.
- G r o d z i s k i S.: Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji. Wrocław 1977; t e n ż e. Źródła prawa w Galicji w latach 1772-1848. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 15:1964 z. 2 s. 175-187.
- Jak powstał tzw. język „galicyjski”. „Poradnik Językowy” 1:1901 nr 3 s. 33-37.
- Język czy styl urzędowy? „Poradnik Językowy” 2:1902 s. 89-91.
- K a m i ń s k a M.: O języku księgi cechowej miasta Łasku (1640-1836). Łódź 1965 s. 34-49. Rozprawy Komisji Językowej ŁTN XI.
- K a r a ś H.: Germanizmy leksykalne w „Kronikach Lwowskich” Jana Lama. „Poradnik Językowy” 1989 z. 9-10 s. 639-648.
- K a r w a t o w s k a M.: Zapomniane latynizmy w lubelskim słownictwie prawniczym XVI –XVII w. „Poradnik Językowy” 1989 z. 1 s. 55-60.
- K l e m e n s i e w i c z Z.: Historia języka polskiego. Warszawa 1974.
- K o p e ć J.: Księga wójtowska Opola (1698-1721). Przyczynki do historycznej dialektologii śląskiej. Wrocław 1959 s. 185-203. Rozprawy Komisji Językowej WTN I.
- K o w a l s k a A.: Badania diachroniczne nad regionalnymi odmianami polszczyzny. Postulaty i uwagi metodologiczne. „Biuletyn PTJ” 37:1983 s. 109-115; t a ż. Dialektyzmy w siedemnastowiecznych rękopisach bytomskich. „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach”. Prace Katedry Języka Polskiego 2:1962 s. 5-51; t a ż. Dzieje języka polskiego na Górnym Śląsku w okresie habsburskim: 1526-1742. Wrocław 1986; t a ż. Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Tarnowskich Gór. Wrocław 1970; t a ż. Najstarsze księgi miejskie Bytomia i Tarnowskich Gór. „Zaranie Śląskie” 25:1962 s. 552-560; t a ż. Terminologia prawnicza w XVII – wiecznych księgach sądowych Tarnowskich Gór. „Zaranie Śląskie” 27:1964 s. 92-100; t a ż. Uwagi o języku „Księgi wójtowskiej” Będzina z lat 1572-1615. „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach”. Prace Językoznawcze 3 nr 31 1966; t a ż. Właściwości gwarowe w dziewiętnastowiecznych księgach cechowych z Sońnicowic. Tamże s. 49-66.

- K r y ń s k i T. A.: Dzisiejszy język polski urzędowy. „Przegląd Humanistyczny” 4:1925 s. 218-249.
- K u r k o w s k a H., S k o r u p k a S.: Stylistyka polska. Warszawa 1959.
- K w i e k – O s i o w s k a J.: Ortografia i fonetyka nowosądeckiej księgi cechu szewskiego, rymarskiego i siodlarskiego z XVII wieku. „Poradnik Językowy” 1985 z. 7 s. 432-439.
- L i b e r m a n J.: O poprawny język aktów prawnych. „Poradnik Językowy” 1955 s. 32-34.
- L i n d e S. B.: Słownik języka polskiego. Wyd. 2. T. 1-6. Lwów 1854-1860.
- L i s o w s k i Z.: Kilka uwag o języku polskich ustaw cywilnych. „Przegląd Notarialny” 2:1948 s. 192-206.
- Ludzie Oświecenia o języku i stylu. Oprac. Z. Florczak i L. Pszczołowska. Pod red. M. R. Mayenowej. Warszawa 1957.
- M a d e j s k i S.: Niemiecko-polski słownik prawny cywilny. Kraków 1870.
- M a j e w s k a T.: Z historii polskiego języka kancelaryjnego. Uwagi o składni. „Poradnik Językowy” 1968 s. 306-317.
- M a j e r W.: Niemiecko-polski słownik wyrazów prawa i administracji. Kraków 1862.
- M a t u s z e w s k i I.: Geneza współczesnej terminologii prawnej. „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1961(1963) s. 289-290; t e n ż e. Rękojmia w rozumieniu Kodeksu Zobowiązań i rękojmia w dawnej polszczyźnie. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 15:1963 z. 1 s. 203-222; t e n ż e. Ewikecja i rękojmia. Tamże z. 2 s. 123-158; t e n ż e. Rodzic i rodziczka. Tamże 16:1964 z. 1 s. 321-328.
- M i c h a l e w s k a M. T.: Język polskich protokołów woźnickich XVII w. „Zeszyty Naukowe UJ”. Prace Językoznawcze 51 1977 s. 6-35; t a ż. Terminologia administracyjno-prawna w XVII-wiecznych księgach: cechowej i miejskiej miasta Woźnik. „Kwartalnik Opolski” 16:1970 nr 3 s. 68-83; t a ż. Z dziejów polskiego stylu urzędowego. Tytuł jako element identyfikacyjny protokołów miejskich w XVI i XVII w. „Język Polski” 53:1983 s. 42-46.
- M o r e l o w s k i J.: O stylu urzędowym i terminologii prawniczej. „Czasopismo Prawne i Ekonomiczne” 4:1903 (skrótową wersję tego artykułu opublikowano w „Poradniku Językowym” 3:1903 s. 107-110).
- M o s e r J., W y r o b i s z J.: Terminologia prawno-polityczna w języku niemieckim i polskim wypracowana do podręcznego użytku. Kraków 1861.
- M o s z y ń s k a D.: Rzeczowniki pochodzenia łacińskiego w „Statutach” Stanisława Sarnickiego. „Zeszyty Naukowe UMK w Toruniu”. Nauki Humanistyczno-Społeczne z. 38 Filologia polska 8:1970 s. 55-68.
- M u s i o ł L.: Staropolskie teksty z protokolarza miasta Woźniki w województwie śląskim 1521-1570. Katowice 1936; t e n ż e. Najstarsze staropolskie tłumaczenie „Ortyli magdeburskich” według rękopisu nr 50 Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Oprac. J. Reczek, W. Twardzik. Cz. 1. Wrocław 1972.
- N i e d ź w i e d z k i W.: Wyrazy cudzoziemskie zbyteczne w polszczyźnie. Warszawa 1914.
- N o w o w i e j s k i B.: „Osobliwe” zapożyczenia ze źródła niemieckiego w polszczyźnie ogólnej I poł. XIX w. (na materiale czasopism). „Poradnik Językowy” 1990 z. 7 s. 530-540.
- O e t t i n g e r J.: Niektóre ważniejsze właściwości polszczyzny w porównaniu z mową niemiecką. „Rocznik Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” IV s. 130-163.
- P a z d u r A.: Cechy dialektyczne w księdze miejskiej Opatówka z końca XVII wieku. Łódź 1958 s. 47-55. Rozprawy Komisji Językowej ŁTN VI.
- P i o t r o w i c z E.: Uwagi o języku Księgi Cechu Kupców miasta Piotrkowa Trybunalskiego (1670-1731). Łódź 1972 s. 159-173. Rozprawy Komisji Językowej ŁTN XVII.

- R y b i c k a – N o w a c k a H.: Rzeczowniki zapożyczone z łaciny w języku polskim XVII wieku (na materiale literatury pamiętnikarskiej). Wrocław 1973.
- S i e k i e r s k a K.: Język Wojciecha Stanisława Chrościckiego. Studium mazowieckiej polszczyzny z przełomu XVII i XVIII w. Wrocław 1974 s. 285-297.
- S i e r o c i u k J.: Regionalizmy tekstów prawniczych XVII wieku. W: *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*. Wrocław 1984. *Prace Językoznawcze PAN* nr 105.
- S i t o w s k i J.: W sprawie ujednostajnienia terminologii polskiej. „Przegląd Prawa i Administracji” 22:1897 s. 647-657.
- S k o b e l F.: O skażeniu języka polskiego w dziennikach i mowie potocznej w Galicyi. Wyd. 2. Kraków 1871.
- S k u b a l a n k a T.: *Historyczna stylistyka języka polskiego*. Przekroje. Wrocław 1984.
- S z l e s i ń s k i I.: *Charakterystyka językowo-stylistyczna prozy kaznodziejskiej XVII wieku*. Łódź 1978. *Acta Universitatis Lodzianensis*.
- Słownik terminów literackich. Warszawa 1988.
- T o m a s z e w s k i A.: O zbieraniu materiału gwarowego z ksiąg ławniczych. „Biuletyn PTJ” 7:1938 s. 76-84.
- U r b a ń c z y k S.: *Konstytucja Trzeciego Maja*. „Język Polski” 1991 s. 161-165; t a ż. *Wiek 19. w kontaktach językowych polsko-niemieckich*. W: *Deutsch-polnische Sprachkontakte*. Köln –Wien 1987 s. 245-648.
- W a l i c k i A.: *Błędy nasze w mowie i piśmie ku szkodzie języka polskiego popełniane przez prowincjonalizmy*. Kraków–Warszawa 1886.
- W ę g i e r J.: *Język Franciszka Bohomolca*. Poznań 1972; t a ż. *Język komediopisarzy Oświecenia (Słowotwórstwo, słownictwo, frazeologia)*. Warszawa–Poznań 1973.
- W i ś n i e w s k a H.: *Polszczyzna potoczna a urzędowa w XVII-wiecznych księgach lubelskich*. Kraków 1976 s. 117-135. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. T. XVI; t a ż. *Polszczyzna przemyska wieków XVII-XVIII*. Wrocław 1975; t a ż. *Samogłoski nosowe w XVII-wiecznych przemyskich księgach cechowych*. „Język Polski” 55:1975 s. 16-21; t a ż. *Stylistyczne i socjalne odmiany polszczyzny lublinian XVII wieku*. Lublin 1977; t a ż. *Zeznania sądowe jako źródło informacji o kulturze językowej pisarzy lubelskich XVII wieku*. W: *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*. Wrocław 1984 s. 161-170. *Prace Językoznawcze PAN* nr 105; t a ż. *Związki poboczne zdania w XVII-wiecznych księgach lubelskich*. „Język Polski” 56:1976 s. 358-368.
- W o j t a k M.: *Elementy stylu urzędowego w „Ortylach magdeburskich”*. „Język Polski” 68:1988 s. 221-230.
- W r ó b l e w s k i B.: *Język prawny i prawniczy*. Kraków 1948.
- Z i e n i u k o w a J.: *Z dziejów polszczyzny literackiej XVIII wieku*. *Język pism Jana Jabłonowskiego wobec ówczesnych przepisów normatywnych*. Wrocław 1968.

THE LEXIS OF THE FIRST OFFICIAL DOCUMENTS
IN GALICIA

S u m m a r y

The paper *The Lexis of the First Official Documents in Galicia* is a part of a master's thesis entitled *The Origins of the Official Style in Galicia*. The paper records the vocabulary of the first Polish official texts (of the years 1772-1774, 1778 and partly 1780) translated in Galicia from the German on the basis of the so-called Piller's (Pillerians) collection, one of the provincial collections of the law issued in the countries of the Austrian Crown. Pilleriana are a bilingual collection and for this reason one could compare their Polish translation with the German original. Particular attention was focused on the official-legal vocabulary (both the foreign and vernacular words) and borrowings.

The analysis allows us to state that the vocabulary of the Piller's collection contains a large number of legal-administrative terminology. Latinisms prevail over the terms of German origin and of Latin origin, which is in accordance with what happened in Poland before partitions. The Latin borrowings prevail also over the borrowings from other spheres.

The influence of the German language is noticeable not so much in assimilating new Germanisms, as in introducing by way of the German language borrowings from other languages, or even more in using the formulations which are translations from the German original.

Translated by Jan Kłos